

4 OBYVATELSTVO

Metodické vysvětlivky

Údaje o počtu a složení obyvatel se získávají ze sčítání lidu (zhruba v desetiletých intervalech) a z údajů o pohybu obyvatelstva a jejich bilancí. Tyto údaje vycházejí ze zpracování statistických hlášení o sňatcích, narozeních a úmrtích, poskytovaných matričními úřady, a ze zpracování dat přebíraných z jiných informačních systémů. Zdrojem dat o rozvodech je informační systém Ministerstva spravedlnosti, údaje o potratech a příčinách smrti (uvedených na Listu o prohlídce zemřelého) poskytuje ČSÚ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR), data o stěhování přebírá ČSÚ z informačních systémů Ministerstva vnitra a Ředitelství služby cizinecké policie. Rozdíly ve středním stavu obyvatelstva mezi roky 1990–1991, 2000–2001, 2010–2011 a 2020–2021 vyplývají z rozdílů mezi sčítáními lidu a každoročními bilancemi.

Poznámky k tabulkám

Od 1. května 2004 se veškeré údaje týkají občanů České republiky a cizinců s trvalým pobytem v České republice, občanů třetích zemí s přechodným pobytem na území České republiky na základě dlouhodobého víza (nad 90 dnů) nebo povolení k dlouhodobému pobytu, občanů zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a jejich rodinných příslušníků s hlášeným přechodným pobytem na území České republiky a cizinců s platným azylem v České republice.

Do roku 2000 se údaje týkaly pouze obyvatel s trvalým bydlištěm v České republice (bez ohledu na jejich státní občanství), od roku 2001 v návaznosti na Sčítání lidu, domů a bytů 2001 nově i cizinců s vízy k pobytu nad 90 dnů a cizinců s azylem.

Údaje zohledňují rovněž události (sňatky, narození a úmrtí) českých občanů s trvalým pobytem na území České republiky, ke kterým došlo v zahraničí, a byly zaregistrovány v České republice v termínu, který umožnil jejich zařazení do statistiky.

Ve všech tabulkách se většinou rozumí dokončený věk, tj. věk při posledních narozeninách, s výjimkou tabulky **4-19**.

Tab. 4-1 Pohyb obyvatel

Střední stav obyvatel je definován jako stav k 1. červenci daného roku.

Přirozený přírůstek/úbytek je rozdíl mezi počtem živě narozených dětí a počtem zemřelých osob.

Přírůstek/úbytek stěhováním je rozdíl mezi počtem přistěhovaných a vystěhovaných osob.

Tab. 4-7 První sňatky podle věku ženicha a nevěsty

Úhrnná sňatečnost svobodných udává podíl mužů, resp. žen (v %), kteří by uzavřeli první sňatek před dosažením 50 let věku za předpokladu, že by míry sňatečnosti, úmrtnosti a migrace svobodných zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly neměnné. Je výsledným ukazatelem jednovýchoďných tabulek sňatečnosti svobodných. Průměrný věk při prvním sňatku vychází z rozložení intenzit sňatečnosti podle věku.

Tab. 4-11 až 4-14 Narození a potraty

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, definuje **plod po potratu**, jímž se rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů. Všechny případy potratu, spolu s definicemi **živě a mrtvě narozeného dítěte**, jsou uvedeny v pokynech k vyplnění Listu o prohlídce zemřelého (ve vyhlášce č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého, ve znění pozdějších předpisů), a to pro potřeby vyplnění tohoto listu. Údaje ČSÚ o počtech živě a mrtvě narozených dětí vychází z položky „vitalita“ narozeného dítěte vyplněné na hlášení o narození; dodržení definice se předpokládá.

V období od 1. března 1988 do 31. března 2012 definovala narození živého dítěte vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky, jako jeho úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevovalo alespoň jednu ze známek života a mělo porodní hmotnost:

a) 500 g a vyšší, nebo

b) nižší než 500 g, přežilo-li 24 hodin po porodu.

Známkami života se rozuměl dech nebo akce srdeční nebo pulsace pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena.

Narozením mrtvého dítěte se rozumělo úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže plod neprojevil ani jednu ze známek života a měl porodní hmotnost 1 000 g a vyšší.

Potratem se rozumělo ukončení těhotenství ženy, při němž:

- a) plod neprojevil ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost byla nižší než 1 000 g a pokud ji nešlo zjistit, jestliže těhotenství bylo kratší než 28 týdnů;
- b) plod projevoval alespoň jednu ze známek života a měl porodní hmotnost nižší než 500 g, ale nepřežil 24 hodin po porodu;
- c) z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice.

V období od 1. ledna 1965 do 29. února 1988 platily v České republice mezinárodně doporučené definice dítěte, podle kterých: narození živého plodu je vypuzení nebo úplné vynětí plodu z těla matčina (bez ohledu na délku těhotenství), jestliže plod po narození dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulzaci pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta porozena; narození mrtvého plodu je narození plodu, jehož úmrtí nastalo před úplným vypuzením nebo vynětím z těla matčina (bez ohledu na délku těhotenství). Úmrtí je prokázáno tím, že plod nedýchá ani neprojevuje jinou známku života, jako srdeční činnost, pulzaci pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva (vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 194/1964 Sb., o povinném hlášení živě a mrtvě narozeného plodu, úmrtí dítěte do sedmi dnů po porodu a úmrtí matky). Za mrtvě narozené dítě je považován plod narozený po 28. týdnu těhotenství nebo, nelze-li délku určit, vážící alespoň 1 000 g. Za potrat se považuje každý mrtvě narozený plod narozený do 28. týdne těhotenství nebo (nelze-li délku těhotenství určit) který vážil méně než 1 000 g.

Tab. 4-14 Míry plodnosti a potratovosti

Míra plodnosti podle věku udává počet živě narozených dětí ženám v určité věkové skupině na 1 000 žen středního stavu v dané věkové skupině.

Úhrnná plodnost (součet měr plodnosti podle věku) vyjadřuje průměrný počet živě narozených dětí, které by se narodily jedné ženě za předpokladu, že by míry plodnosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné. Průměrný věk žen při narození dítěte vychází z rozložení měr plodnosti podle věku.

Míra samovolné potratovosti podle věku udává počet samovolných potratů žen v určité věkové skupině na 1 000 žen středního stavu v dané věkové skupině.

Úhrnná samovolná potratovost (součet měr samovolné potratovosti podle věku) vyjadřuje průměrný počet samovolných potratů, které by připadly na jednu ženu za předpokladu, že by míry samovolné potratovosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné. Průměrný věk žen při samovolném potratu vychází z rozložení měr samovolné potratovosti podle věku.

Míra indukované potratovosti podle věku udává počet indukovaných potratů (umělých přerušení těhotenství) žen v určité věkové skupině na 1 000 žen středního stavu v dané věkové skupině.

Úhrnná indukovaná potratovost (součet měr indukované potratovosti podle věku) vyjadřuje průměrný počet indukovaných potratů, které by připadly na jednu ženu za předpokladu, že by míry indukované potratovosti podle věku zaznamenané ve sledovaném kalendářním roce zůstaly během jejího reprodukčního věku (15–49 let) neměnné. Průměrný věk žen při indukovaném potratu vychází z rozložení měr indukované potratovosti podle věku.

Tab. 4-16 a 4-17 Zemřelí podle příčiny smrti

Údaje o příčinách smrti jsou přebírány z Listu o prohlídce zemřelého (LPZ), od roku 2013 prostřednictvím ÚZIS ČR. Z příčin uvedených na LPZ vybírá Český statistický úřad základní příčinu smrti, která se používá pro tabulace. Od roku 2011 je její výběr prováděn pomocí programu pro automatizované kódování (IRIS). Příčiny smrti jsou uváděné ve znění 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10) a jejich aktualizací vydávaných Světovou zdravotnickou organizací (WHO). MKN-10 je v České republice používána od dat za rok 1994, překlad MKN do českého jazyka a implementaci aktualizací zajišťuje ÚZIS ČR.

Tab. 4-18 Mrtvorozenost a míry úmrtnosti dětí do 1 roku věku

Perinatální úmrtí zahrnují mrtvě narozené děti a zemřelé kojence ve věku 0–6 dnů.

Časná úmrtnost udává počet dětí zemřelých ve věku 0–6 dnů na 1 000 živě narozených dětí.

Novorozenecká úmrtnost udává počet dětí zemřelých ve věku 0–27 dnů na 1 000 živě narozených dětí.

Ponovorozenecká úmrtnost udává počet dětí zemřelých ve věku od 28 dnů do konce 1. roku života na 1 000 živě narozených dětí.

Kojenecká úmrtnost udává počet dětí zemřelých před dosažením věku 1 roku na 1 000 živě narozených dětí.

Mrtvorozenost udává počet mrtvě narozených dětí na 1 000 všech narozených.

Perinatální úmrtnost udává počet mrtvě narozených dětí a zemřelých kojenců ve věku 0–6 dnů na 1 000 všech narozených.

Tab. 4-19 Naděje dožití podle věku a pohlaví

Naděje dožití neboli **střední délka života** udává průměrný počet let, které má naději ještě prožít osoba právě x-letá při

zachování řádu úmrtnosti sledovaného období. Jedná se o výsledný ukazatel úmrtnostních tabulek, který odráží úmrtnostní poměry daného roku.

Tab. 4-20 Vnitřní stěhování podle typu stěhování a věku stěhujícího se

Za **vnitřní stěhování** je považována změna obce trvalého pobytu, u cizinců i ostatních typů pobytu překračujících délku 90 dnů, uvnitř území České republiky. Veškeré údaje reflektují územní členění České republiky platné k 1. lednu roku, ke kterému se údaje vztahují.

Tab. 4-21 a 4-22 Zahraniční stěhování

Zahraničním stěhováním se rozumí změna země trvalého pobytu, u cizinců i ostatních typů pobytu překračujících délku 90 dnů.

Tab. 4-23 a 4-24 Cizinci v České republice

Za cizince se podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, považuje osoba, která nemá české státní občanství, včetně občana Evropské unie. Nabývání a pozbytování státního občanství České republiky je řešeno zákonem č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky. Tento zákon vstoupil v platnost 1. ledna 2014. Kromě dalších změn, které zákon přinesl, umožňuje např. dvojí či vícečetné občanství. Dne 6. září 2019 nabyla účinnosti novela zákona o státním občanství České republiky, podle níž mohou nově nabývat státní občanství České republiky prohlášením děti a vnuci bývalých československých a českých občanů.

Vstup, pobyt a vycestování z území České republiky je v kompetenci Policie ČR, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí. Cizinec může na území České republiky pobývat přechodně nebo trvale. V tabulkách jsou zahrnuty tyto kategorie cizinců:

- občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a jejich rodinní příslušníci s přechodným nebo trvalým pobytem;
- občané třetích zemí pobývající v České republice na základě dlouhodobých víz (nad 90 dnů);
- občané třetích zemí s povolením k dlouhodobému nebo trvalému pobytu;
- cizinci s platným azylem.

* * *

Další informace jsou dostupné na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

- www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide
- www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu
- www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu

nebo na internetových stránkách Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR:

- www.uzis.cz